

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 24 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2024 • 284-306

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: cuilah.1544824

TELEVİZYON DİZİLERİNDE DİNİ SÖYLEM VE RİTÜELLERİN “TARİKAT” ÜZERİNDEN İNŞASI: KIZIL GONCALAR ÜZERİNDEN BİR İÇERİK ANALİZİ

The Construction of Religious Discourse and Rituals through “Tariqat” in Television Series: A Content Analysis of Kızıl Goncalar

Yusuf GÖKALP

Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Adana, Türkiye

Prof., Çukurova University, Faculty of Divinity, Department of History of Islamic Sects, Adana, Türkiye.

ygokalp@cu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2242-6937>

Türker ELİTAŞ

Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İletişim Fakültesi Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Hatay, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Communication, Department of Radio Television and Cinema, Hatay, Türkiye.

turkerelitas@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8018-1208>

Serpil KIR ELİTAŞ

Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İletişim Fakültesi Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Hatay, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Publicity, Hatay, Türkiye.

serpilkiir@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6653-6102>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 06.09.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 28.12.2024

Yayın Tarihi/Published: 31.12.2024

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Yusuf Gökalg-Türker Elitaş-Serpil Kır Elitaş).

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

TELEVİZYON DİZİLERİNDE DİNİ SÖYLEM VE RİTÜELLERİN “TARİKAT” ÜZERİNDEN İNŞASI: KIZIL GONCALAR ÜZERİNDEN BİR İÇERİK ANALİZİ

The Construction of Religious Discourse and Rituals through “Tariqat” in Television Series: A Content Analysis of Kızıl Goncalar

Öz

Bu çalışma, Türk televizyon dizilerinde dini söylem ve ritüellerin nasıl inşa edildiğini, özellikle tarikatlar olarak bilinen dini cemaatlerin rolüne odaklanarak incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüz toplumunda televizyon, yalnızca bir eğlence aracı olmanın ötesinde, toplumsal değerlerin ve ideolojilerin yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye gibi kültürel ve dini açıdan çeşitli toplumlarda, televizyon aracılığıyla sunulan içerikler, izleyicilerin inançları, ahlakları ve toplumsal yapıları üzerinde doğrudan etki yaratabilmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, Türk televizyon dizilerinde dini söylem ve ritüellerin tarikatlar aracılığıyla nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin toplumsal algıları nasıl şekillendirdiğini anlamaktır. Çalışmanın temel bulguları, tarikatların televizyon dizilerinde nasıl temsil edildiğini, bu temsillerin hangi yöntem ve argümanlarla inşa edildiğini ve izleyiciler üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. ‘Kızıl Goncalar’ dizisi, modern Türk toplumunda tarikatların toplumsal algılar üzerindeki etkisini anlamak için kritik bir örnek sunmaktadır. Tarikat temsilleri, izleyicilerin dini yapılarla ilgili algılarını şekillendirmekte ve bu yapıların sekülerleşme karşısındaki duruşunu göstermektedir. Sonuç olarak, bu çalışma, televizyon dizilerinin toplumsal algıları şekillendirmedeki gücüne ve tarikat gibi dini yapıların bu süreçte nasıl temsil edildiğine dair önemli bulgular sunmaktadır. İçerik analizi yoluyla elde edilen bulgular, tarikatların televizyon dizilerinde nasıl bir dil ve temsil stratejisi geliştirdiğini ve bu stratejilerin izleyici üzerindeki etkilerini detaylandırmaktadır. ‘Kızıl Goncalar’ dizisi, dini söylemlerin ve ritüellerin televizyon aracılığıyla nasıl sunulduğunu göstermesi açısından dikkat çekici bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Din, Tarikat, Televizyon Dizileri, Muhafazakârlık, Kızıl Goncalar.

Abstract

This study aims to explore how religious discourse and rituals are constructed in Turkish television series, with a particular focus on the role of religious communities, known as tariqats. In contemporary society, television plays a significant role in the reproduction of social values and ideologies, going beyond its function as a mere entertainment medium. In culturally and religiously diverse societies like Turkey, the content presented through television can have a direct impact on viewers' beliefs, morals, and social structures. Thus, the objective of this study is to understand how religious discourse and rituals are represented through tariqats in Turkish television series and how these representations shape societal perceptions. The study focuses on the television series ‘Kızıl Goncalar’, which is significant for its portrayal of tariqat culture and religious rituals within modern society. The tariqat depicted in the series provides a critical example of how religious groups influence societal perceptions and belief systems. The analysis covers all episodes of the first season, examining scenes that center on tariqats, the religious discourse of characters, and the rituals depicted. The methodological approach is based on content analysis, a research method aimed at uncovering the underlying meanings and social realities embedded in written or visual texts related to social practices. Within this framework, ‘Kızıl Goncalar’ is analyzed for its tariqat-themed scenes, character dialogues involving religious discourse, and the visual and auditory presentation of rituals. In conclusion, this study offers significant insights into the power of television series in shaping social perceptions and how religious structures, such as tariqats, are represented in this process. The findings obtained through content analysis detail the language and representational strategies used in depicting tariqats in television series and their influence on the audience. The ‘Kızıl Goncalar’ series stands out as an important example of how religious discourse and rituals are presented through television, demonstrating the intricate relationship between media representation and religious culture.

Keywords: Religion, Tariqat, Television Series, Conservatism, Kızıl Goncalar.

GİRİŞ

Televizyon, günümüz toplumlarında yalnızca bir eğlence aracı olmanın ötesine geçerek, toplumsal değerlerin ve ideolojilerin yeniden üretilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Özellikle Türkiye gibi dini ve kültürel açıdan çeşitlilik gösteren toplumlarda, televizyon dizileri aracılığıyla sunulan içerikler, izleyicilerin inanç, ahlak ve sosyal yapılarını doğrudan etkileyebilmektedir. Bu çalışma, Türk televizyon dizilerinde dini söylem ve ritüellerin tarikatlar üzerinden nasıl inşa edildiğini ele almayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, örneklem olarak seçilen *Kızıl Goncalar* dizisi, tarikat kültürünün etkin bir biçimde işlendiği sahneler aracılığıyla, dini grupların toplumsal algısını ve inanç sistemlerini nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir.

Çalışmanın yöntemsel temeli, içerik analizi olarak belirlenmiştir. İçerik analizi, sosyal pratiklere yönelik yazılı ya da görsel metinlerin özelliklerinden yola çıkarak, metinlerin altında yatan anlamları ve sosyal gerçeklikleri açığa çıkarmayı hedefleyen bir araştırma yöntemi olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, *Kızıl Goncalar* dizisinin ilk sezonunda yer alan tüm bölümler, tarikat temalı sahneler, karakterlerin dini söylemleri ve ritüelleri incelenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler, belirli kategoriler altında toplanarak, tarikatın televizyon dizilerinde nasıl temsil edildiği, hangi yöntem ve argümanlarla bu temsilin inşa edildiği detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Bu çalışmada, *Kızıl Goncalar* dizisi üzerinden tarikatların temsil edildiği altı ana tema ele alınmıştır: Tarikatın kavramsal temsili, dini ritüellerin kullanımı, tarikatın sosyal ve kültürel bağlamda ele alınışı, dini öğretilerin aktarımı, tarikatın toplumla ilişkileri ve tarikat içi çatışmalar. Her bir tema, dizideki karakterler, olay örgüsü ve ritüeller üzerinden derinlemesine incelenmiş ve bu temaların tarikat söyleminin inşasında nasıl bir rol oynadığı ortaya konmuştur.

Çalışmanın temel amacı, dini söylemlerin televizyon dizileri aracılığıyla nasıl kurgulandığını ve bu kurgunun izleyici üzerindeki etkilerini analiz etmektir. *Kızıl Goncalar* dizisi, tarikat kültürünü merkezine alarak, dini değerlerin ve bu değerlere karşı geliştirilen seküler tepkilerin televizyon aracılığıyla nasıl sunulduğunu göstermesi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda, çalışmada ele alınan yöntem ve analizler, Türk televizyon dizilerinde dini söylemin nasıl inşa edildiğine dair geniş perspektifli bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, televizyon dizilerinin toplumsal algıları şekillendirmedeki gücünü ve tarikat gibi dini yapıların bu süreçte nasıl temsil edildiğini anlamak adına önemli bir adım sunmaktadır. İçerik analizi yoluyla elde edilen bulgular, tarikatların televizyon dizilerinde nasıl bir dil ve temsil stratejisi geliştirdiğini ve bu stratejilerin izleyiciler üzerinde nasıl bir etki bıraktığını ortaya koymaktadır.¹

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tasavvuf:

İslam'ın zâhir ve bâtın hükümleri çerçevesinde yaşanan manevi ve deruni hayat tarzı olarak tanımlanan² tasavvufun, farklı bir din yorum biçimini olan mistik-tasavvufi zihniyetin tezahürü olduğu söylenebilir. Mistik-Tasavvufi zihniyet veya düşünce biçiminin İslam dinin yanı sıra tarih boyunca Yahudilik³, Hristiyanlık⁴, Budizm⁵ gibi farklı dini-kültürel yapılar içerisinde kendisine yer bulduğu görülmektedir. Çok sayıda dinde, mistik düşüncenin temelinde yer alan

¹ Televizyon dizilerinin nasıl bir dil ve strateji geliştirdikleri, izleyiciler üzerinde nasıl etkiler bıraktığı üzerine yapılmış bazı çalışmalarda bu konuyu ele almaktadır. Bkz. Yaşar Erjem, Mustafa Çağlayandereli “Televizyon ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. XXX, s.1, ss. 15-30.

² Reşat Öngören, “Tasavvuf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40/19.

³ Bkz. Kürşat Demirci, “Yahudi Mistisizminin Temel Özellikleri ve Gelişimi”, *İTOBIAD İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1/4 (2012), 7-18.

⁴ Halil Temiztürk, “Hristiyan Mistisizminin Oluşumuna Etki Eden Unsurlar”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20/37 (2018), 129-150.

⁵ Cafer Sadık Yaran, “Budizmle Mukayeseli Olarak İslam ve İslam Mistisizmi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2008), 253-273.

bireysel olarak inzivaya⁶ çekilme isteği ve sezgi ve ilhamın kesin bilgi kaynağı olarak kabul edilmesi, bu bilgiye dayalı farklı davranış kalıplarının veya oluşumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İnsan tabiatında yer alan mistik/tasavvufi eğilimlerin, daha ziyade sosyal ve siyasi bunalımların yaşandığı, aşırı dünyevileşme veya bireyselliğin yaygınlaştığı toplumlarda tasavvufi hareketlere ve bunların tezahürü olan tarikat yapılanmalarına doğru bir evrilme sürecine girdiği bilinmektedir. Bireylerin yaşadığı yalnızlık ve uzlete çekilme duygusu bu insanları bir kurtuluş arayışına sevk edebilecektir. Keşifçi ve inzivacı olarak da tanımlanan bu zihniyetin⁷ İslam düşünce tarihinde de tasavvufi oluşumlar şeklinde karşımıza çıktığı görülmektedir.⁸ Tasavvufi düşüncenin kendine özgü bir takım bilgi kaynakları üzerinden bireysel tecrübeye dayalı ancak toplumsal boyutu da olan bir alan olduğunu söyleyebiliriz.

Tasavvufun tanımı, mahiyeti, kaynakları ve metodolojisi konusunda farklı değerlendirmelerin olduğu görülmektedir. Burada konu bütünlüğü açısından özellikle İslam düşüncesinde yer alan tasavvuf anlayışı üzerinden gidecek olursak, İslam tarihinin erken dönemlerinden itibaren tasavvufun kişilere göre farklı şekillerdeki tanımlarıyla karşılaşmaktayız. İlk düşüncesinde dile getirilen ilk tanımlamalar bazı derin ruhani ve ahlaki hususları esas almaktadır.⁹ Genel kanaate göre Arapça yün elbise giymek anlamına gelen *suf* kelimesinden türeyen tasavvufun neliği konusundaki tanımların zühd, güzel ahlak, kalp temizliği, nefis ile mücadele, Kuran ve sünnete sarılma, Allah'a teslimiyet ve O'na vuslat, ruhani hayat, batın ilmi ve ledün ilmi gibi konular ekseninde şekillenmektedir.¹⁰ Konu hakkında ilk görüş beyan edenlerden Muhammed b. Vasi'a'ya (ö. 123/741) göre tasavvufun, huşu, nefsi hor görme, kanaatkârlık ve alçak gönüllülük olduğu, Cüneyd-i Bağdadi'ye (ö. 297/909) göre tasavvufun, dünya ile ilgili şeylerde azla yetinme, kalbiyle Allah'a dayanma, taat ve ibadete yönelme, bu dünyaya ait arzu ve isteklere karşı sabırlı olma, eline geçenler arasından yararlı olanları seçme, masivadan uzaklaşıp Allah'a yönelme, Allah'ı içten zikretme, vesvese karşısında ihlaslı olma, şüpheye karşı kesin bilgi elde etme, Allah'a yaklaşım O'nunla huzur bulma şeklinde anlaşıldığı ifade edilmektedir. Bu yaklaşımın ise Hz. İbrahim'in cömertliği, Hz. İshak'ın rızası, Hz. Eyyüb'ün sabrı, Hz. Zekeriyya'nın işareti, Hz. Yahya'nın garipliği, Hz. Musa'nın yün elbisesi, Hz. İsa'nın seyahati ve Hz. Muhammed'in fakrı gibi hususlar üzerine inşa edildiği vurgulanmaktadır. Bazı sûfiler ise kişinin mertebesine göre tanımlama yoluna gitmişlerdir. Bunlardan ilim mertebesine göre tasavvuf, kalbin bulanıklığının giderilmesi, yaratılanlara karşı güzel davranışlarda bulunma, dini konularda Hz. Muhammed'e uymaktır. Hakikat mertebesinde bulunan kişi için tasavvuf, mülkün yokluğu, sıfatlara kölelikten uzaklaşma ve yaratıcı ile yetinmektir.¹¹

İslam düşünce tarihinin ilk dönemlerinde sûfi düşünceye meyyal Müslümanların Kuran'da yer alan bazı ayetlerde (Bakara, 2/200; Al-i İmran, 3/145; Nisa, 4/77; Hud, 11/15-16; Ankebut, 29/64; Şura, 42/20) vurgulanan, Müminlerin dünya hayatı ve onun getirdiği maddi zevklerden uzak durmaları, ahirete ve manevi değerlere öncelik vermeleri yönündeki tavsiyelerden etkilenmişlerdir.¹² Bu doğrultuda yaşayan Müslümanların, ahiret hayatına öncelik vermelerine, takva sahibi mümin olabilmek için daha fazla ibadetlere yönelmelerine zemin hazırlamıştır. Bu yaklaşım neticesinde takva sahibi bir mümin olmak tasavvufun ana gayesi olarak anlaşılmıştır.¹³ Tasavvufi düşüncede yer alan önemli unsurlardan zikir ve kalp temizliği ise yine Kuran'da yer alan

⁶ Belirli bir ruhsal olgunluğa ulaşmak amacıyla dünya hayatından ve sosyal çevreden uzaklaşarak arzuları sınırlamaya çalışma, münzevi bir yaşam sürme şeklinde tanımlanan inzivanın İslam düşüncesindeki yeri hakkında bkz. Mustafa Salim Güven, "Hz. Peygamberin Hayatında İnziva ve Toplumsal Dönüşüm", Ed. M. Akif Gündoğan vd. *Uluslararası İslam ve Modern İnsan Sempozyumu*, (Kahramanmaraş: KSÜ Yayınları, 2018), 303-323.

⁷ Sönmez Kutlu, *Tarihsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri*, (Ankara: Otto Yayınları, 2012), 41.

⁸ Sönmez Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş*, (İstanbul: DEM Yayınları, 2010), 64.

⁹ Mahmut Kaya, "Tasavvuf Nedir Ne Değildir?" *Kur'an ve Sünnet Sempozyumu Bildiriler*, (Ankara: 1997), 181.

¹⁰ Ahmet Cahit Haksever, "Tasavvufa Giriş", *Tasavvuf El Kitabı*, Ed. Kadir Özköse, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 13-14.

¹¹ Öngören, "Tasavvuf", 40/119.

¹² Sûfilerin Kur'an'a telakkisi hakkında geniş bir değerlendirme için bkz. Mustafa Çakmaklıoğlu, "Sufilerin Vahiy Telakkisi", *Tasavvuf El Kitabı*, Ed. Kadir Özköse, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 63-81.

¹³ Ömer Faruk Teber, "Bektaşî Geleneğinde Kur'an ve Sünnet Merkezli Değerler", *Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015), 3/1, 142-144.

ve kalplerin ancak Allah'ı zikretmekle huzur bulacağı (Ra'd, 13/28), Müminlerin Allah'ı çokça zikretmesi gerektiği (Ahzab, 33/41), kalbi selimle Allah'ın huzuruna çıkmanın kurtuluş için gerekli olduğu (Şuara, 26/89), iyi ve temiz kalplilerin diğerlerinden daha iyi ve temiz hale geleceği şeklindeki ayetlere ve bunu destekleyen bazı hadislerle dayandırılmaktadır.¹⁴ Ruhun tasfiyesi/arındırılması, nefsin tezkiyesi/temizlenmesi¹⁵ yoluyla ahlaki yüceltmenin şartları, yaşanacak bazı manevi haller ve makamlar, bu çerçevede iradesi dışında sâlikin kalbine ansızın gelip beşerî vasıflarından soyutlanmasına yol açan hal anlamında vecd, cezbe ve istiğrak¹⁶, aşk, sevgi, nefret gibi kavramlar tasavvufi düşünce içerisinde yerini almıştır.

Dinî ve ahlâkî açıdan kalbin temizlenmesi üzerinde yoğunlaşan ilk sûfler tarafından insan fiilleri bedene ve kalbe ait fiiller olarak ikiye ayrılmıştır. Bedene ait olan eylemlere zâhirî, kalbe ait olanlara da bâtinî eylemler demişlerdir. Burada zâhirî eylemlerden kastedilen İslam dininin şekli yönünü ve dış görünüşünü oluştururken iman, tasdik, ihlas, marifet, muhabbet, takva, tevekkül ve sabır gibi eylemler de mânevî yönünü oluşturduğu düşünülmüştür. Burada tasavvufi hayat tarzının dinin hem zahiri hem de bâtinî yönünü birlikte yaşamakla mümkün olacağına altı çizilmektedir.¹⁷

Tasavvufi düşünce temelinde Allah sevgisi ve bu sevgiye dayalı Allah korkusu üzerine inşa edilmiştir. İnsanlarla Allah arasında karşılıklı bir sevgi olduğu ve kulların Allah'ı sevdiği gibi, Allah'ın da kulları sevdiği düşüncesinden hareket edilmektedir. Kişi kalbiyle Allah'a bağlanınca O'nun dışındaki her şeyle irtibatını koparacak ve artık ruhun manen gelişme süreci başlayacaktır. Bu anlamda tasavvuf Allah'a bağlanmak ve masıva ile ilgiyi koparmaktır.¹⁸ Dolayısıyla tövbe, temizlik, sabır, takva, ihsan ve yine adalet ve tevekkül gibi özellikler sûfler tarafından bir mürşid önderliğinde hayata geçirilmeye çalışılır. Kalbin kötülüklerden arındırılması ve nefsin terbiye edilmesi¹⁹ süreçlerinde sûflerin birtakım nafil ibadetler yapması, zikirde bulunması beklenmektedir. Burada amaç, kişinin mükemmel bir imana ve Allah'a kulluk etme bilincine yükselerek İnsan-ı kâmil²⁰ mertebesine ulaşmasıdır. Bu çerçevede inanan kişiyi maddi ve nefsi isteklere yöneltebilecek makam ve mevki hırsı, mal sevgisi, şehvet ve şöhret gibi duygu ve isteklerle bağının tamamen ortadan kaldırılması esastır. Sûfler tarafından tasavvuf, kişinin her şeyden alakadan kesip Allah'la hemhal olması şeklinde tarif edilmektedir.

İslam düşüncesinin ilk dönemlerinde Bağdat, Nişabur, Mısır, Şam ekolleri²¹ gibi farklı yorumların ortaya çıktığı görülmektedir. Tasavvufi zümreler arasında kendilerine “ricâlullah” veya “ricâlül-gayb” gibi nitelikler atfedilen ve Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil gibi meleklerin görevlerine benzer şekilde bu dünyadaki mânevî düzenin sağlanması, iyiliklerin yerine getirilmesi ve kötülüklerin ortadan kaldırılması için çalıştığı düşünülen Allah dostlarının varlığı kabul edilmektedir. Evliyaullah'tan kabul edilen söz konusu sûflere içinde buldukları makamlara göre “kutub, kutbül-aktâb, gavs, gavs-ı a'zam” gibi muhtelif isimler verilmektedir. Aynı zamanda dünyevi olandan arınarak kalbini Allah'a bağlayan sûflerin diğer insanlardan farklı olarak Allah tarafından kendilerine verilen birtakım özel bilgi²² ve hallere sahip olduklarına inanılmaktadır.

¹⁴ Öngören, “Tasavvuf”, 40/120.

¹⁵ Tasavvufi düşünce ruhun/kalbin tasfiyesi ve nefsin tezkiyesi konusunda bkz. Hamza Aktaş, “Kur'an'da Arınma (Tezkiye) Süreci İle Nefsin Eğitimi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 59 (2017), 173-187; Tuncay Aksöz, “İnsan Benliğinin Arınması”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/31 (Haziran 2015), 82.

¹⁶ Semih Ceyhan, “Vecd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/583-584.

¹⁷ Öngören, “Tasavvuf”, 40/120.

¹⁸ Esma Sayın, “Ontolojik Açıdan Tasavvuf, Mistisizm ve Maneviyatçılığa Dair Yaklaşımların Karşılaştırılması”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 21 (2016), 68.

¹⁹ Halil İbrahim Şimşek, “Tasavvufta Kalbin Kirilenmesi ve Temizlenmesi Konusu” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/28 (2015), 42-46.

²⁰ Tasavvufta insan-ı kâmil, Hak ile insanlar arasında bir köprü vazifesi görür. Onun Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmış olması bakımından ahlaki kemale sahiptir. İnsan-i kâmil, şeriat, tarikat, hakikat ve marifet itibarıyla tam ve ergin olan kişidir. Bkz. Ramazan Muslu, “Tasavvufi Terbiye ve Ahlak”, *Tasavvuf El Kitabı*, Ed. Kadir Özköse, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, 322.

²¹ İbrahim Baz, “Tasavvuf Mektepleri”, *Tasavvuf El Kitabı*, Ed. Kadir Özköse, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, ss. 144-148.

²² Ramazan Muslu, “Ali Semerkandi'nin Keşfü'l-Esrar Adlı Eserinde Zahir-Batın İlişkisi” *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 169.

Çalışarak elde edilemeyecek ve herkesin ulaşamayacağı bu özel bilgiye havasın²³ ilmi, denilmektedir. Havas ismi verilen bu özel ilmin yanı sıra keşf, ilham ve manevi tecrübeler üzerinden de bazı ayetlerin bilinenin dışında farklı anlamlar taşıdığı düşünülmektedir.

İslam düşüncesinde tasavvufun teorik ve pratik açıdan sistematik hale gelmesinde Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) ayrı bir yeri bulunmaktadır. Gazzâlî, Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857) ve Cüneyd-i Bağdâdî gibi kendisinden önceki sûflerin düşünceleri doğrultusunda tasavvufi hayatın İslam'a uygunluğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Ortaya koyduğu görüşleriyle Gazzâlî'nin İsrakiyye ekolünün²⁴ doğmasına kaynaklık teşkil ettiği kabul edilmektedir. Gazzâlî'yi farklı kılan bir husus da aklın yanı sıra keşf ve ilhamın da bir bilgi kaynağı olduğunu kabul etmesidir.²⁵ İnsanlar arasında avam havas ayrımı yapan Gazzâlî havasın kendine ait özel bilgisine vurgu yapmaktadır.²⁶ Onun bu yaklaşımının sonraki dönemlerde sûflerin birtakım bâtinî yorumlara ağırlık vermesine sebep olduğu söylenebilir.

Tasavvufi düşüncenin şekillenmesinde vahdet-i vücud²⁷ düşüncesini savunan Muhyiddin İbn Arabî'nin (ö. 638/1240)²⁸ önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Tasavvufi düşüncede önemi bir yeri olan vahdet-i vücud düşüncesi, Sadreddin Konevî (ö. 673/1274) ve daha sonraları Fahreddîn-i Irakî (ö. 688/1289) ve yine Dâvûd-ı Kayserî (ö. 751/1350) gibi sûfler tarafından benimsenmeye devam edilmiştir.²⁹ 13. yüzyıldan itibaren Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin (ö. 672/1273)³⁰ tasavvufi düşüncelerinin ön plana çıktığı söylenebilir. Bazı örneklerini verdiğimiz önde gelen sûflerin görüşleri zaman içinde değişik isimler altında tarikat yapılanmalarına dönüşmüştür. 12. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ve Anadolu coğrafyasında da bilinen Evhadiyye, Kâdiriyye, Rifâiyye, Kazenuriyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye, Şâzeliyye, Yeseviyye, Bektaşîlik, Nakşibendilik, Mevleviyye, Halvetiyye, Bayramiyye gibi tarikatlar ortaya çıkmış ve söz konusu bu tarikatlar tasavvufi düşüncenin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur.³¹ Bu tarikatlar arasında özellikle görüşlerini Türkçe olarak ifade eden Hoca Ahmed Yesevî'nin (ö. 562/1166)³², Orta Asya'dan Anadolu ve Balkanlar'a kadar uzanan coğrafyada yaşayan Türk toplulukları arasında tasavvufun kabul görmesine ve Yunus Emre (ö. 720/1320)³³ gibi çok sayıda mutasavvıfın yetişmesine zemin hazırladığı söylenebilir.³⁴

²³ Emine Taşçı Yıldırım, "İslam Düşüncesinde Avâm-Havâs Ayrımı", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 24/2 (Aralık 2020), 669-670.

²⁴ Mahmut Kaya, "İsrakiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 23/438-439.

²⁵ Ramazan Biçer, "Bir Kalam Bilgini Olarak Ebu Bekir İbnü'l-Arabî'ye Göre Gazzâlî'nin Keşf Metodu", *Kelam'da Bilgi Problemi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ed. Orhan Ş. Koloğlu vd. (Bursa: Araştırma Yayınları, 2003), 250-262, 255; Mustafa Çağrı, "Gazzâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13/495.

²⁶ Gazzâlî'nin avâm-havâs ayrımı için bkz. Yıldırım, "İslam Düşüncesinde Avâm-Havâs Ayrımı", 677-678.

²⁷ Varlığın birliği anlamına gelen "Vahdet-i vücûd" nazariyesi İbnü'l-Arabî'nin felsefesinin de esasını oluşturmaktadır. Bkz. Ramazan Muslu, "Vahdet-i Vücûd Üzerine Yazılmış Bir Risale: Erbilî'nin Mir'âtü's-Şühûd Fî Beyânî Vahdeti'l-Vücûd'u", *Tasavvuf | İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2), 23(2009), 304.

²⁸ Tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sûfi müellif. Bkz. Mahmud Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20/493-516.

²⁹ Ekrem Demirli, "Vahdet-i Vücûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/434.

³⁰ Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair. Bkz. Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/441-448.

³¹ Mehmet Saffet Sarıkaya, Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003), 173-204; Reşat Öngören, "Anadolu Tasavvuf Geleneği", *Tasavvuf El Kitabı*, Ed. Kadir Özköse, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 272-294.

³² Hoca Ahmed Yesevî'nin Türk kültürüne tesirleri ve takipçileri hakkında geniş bir değerlendirme için bkz. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, (Ankara: DİB Yayınları, 1991), 163-180.

³³ Yunus Emre'nin Türk Tasavvuf düşüncesindeki yeri hakkında bkz. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 337-357; Mehmet Demirci, "Ahmed Yesevî'nin Yunus Emre'ye Tesiri Olmuş Mudur?" *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1994), 62-64.

³⁴ Yesevilik Türk din anlayışı ve Anadolu tasavvuf geleneği üzerindeki etkileri için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Anadolu Türk Halk Süfliliğinde Ahmed-i Yesevi Geleneğinin Teşekkülü", *Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Zülfiyar Güngör, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 75-84; Abdurrahman Güzel, "Hoca Ahmed Yesevî'nin Hayatı", *Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, Ed. Halil İbrahim Bulut, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2009), 215-232; Ünver Günay- Harun Güngör, *Türk Din Tarihi*, Laçın Yayınları, Kayseri 1998, 309-312; Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı*, s. 167-171;

Allah'ın insan bedenine girmesi (hulûl), kulun Allah ile birleşmesi (ittihad), evliyanın peygamberlerden üstün görülmesi, ruhun bir bedenden diğerine geçmesi (tenâsüh) gibi görüşler her ne kadar sûfiler arasında dile getirilse de sûfilerin büyük çoğunluğu tarafından hulûl, ittihad ve ibaha gibi söz konusu görüşler Kur'an ve sünnete aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.³⁵

Tarikat:

Sözlükte “gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş” anlamındaki tarikat, tasavvufta hakka ulaşmak için benimsenen usul, tutulan yol anlamında kullanılmaktadır. Allah'ın farz kıldığı hükümleri ve uygulamaları ifade eden tarik kelimesi de tasavvuf literatüründe genellikle tarikatla aynı anlamda kullanılmaktadır. Keşf ve ilhamı da kapsayan kendine özgü bilgi kaynaklarına dayalı olarak hareket eden tarikatın tanımı ve sayısı konusunda da çok farklı ifadeler kullanılmaktadır. Taife veya Farsça rah kelimeleri de bunlar arasındadır.³⁶ Tarikatı, manevi yolculuğa çıkan müridi hakikate götüren yol şeklinde tanımlayan mutasavvıflar aynı zamanda dinin görünen ve şekli yönüne uyulmadan tarikat yoluyla hakikate ulaşılmayacağı düşüncesindedirler. Tarikatların Sünnilik ve Şîilik gibi farklı mezhebi görüşleri benimsedikleri bilinmektedir. Bu çerçevede Anadolu ve Balkanlar'da yaygın olan Nakşibendilik ve Kâdirîliğin Sünnî bir tarikat olduğu, buna karşılık Kızılbaşlığın ise Şîî bir tarikat olduğu örneği verilebilir. Bektaşilik gibi bazı tarikatlar ise bünyelerinde hem Sünniliğe hem de Şîiliğe ait unsurları barındırabilmektedirler.³⁷

Mezhebi eğilimlerinin yanı sıra tarikatları birbirlerinden ayırıştıran unsurlardan biri de uyguladıkları zikir yöntemleridir. Umumiyetle Hz. Ali silsilesine sahip tarikatlar, sesli ve hareketli zikir yöntemini benimsemişlerdir. Buna karşılık Hz. Ebu Bekir'le başlayan silsileye sahip Nakşibendilik gibi tarikatlar, hafi diye adlandırılan kalbi, sessiz ve hareketsiz zikir yöntemini benimsemişlerdir.

Tarikatlar birtakım ortak unsurlara sahiptirler. Bu unsurlar; insani, fiili ve maddi olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Pir, şeyh ve halife, muhib, talib, mürid, salık ve silsile insani unsurlar arasında yer almaktadır. Zikir, halvet, çile, seyrüsülûk ve seyahat fiili unsurlar arasında yer alırken tekke ve tarikat kıyafetleri ise maddi unsurlar olarak kabul edilmektedir³⁸. Tarikatlarda biat esasına dayalı şeyh ve mürid ilişkisi özel bir öneme sahiptir. Talip veya muhib gibi sıfatlarla herhangi bir tarikata intisap eden kişinin muhakkak surette söz konusu tarikatın şeyhine biat etmesi gerekmektedir. Biat etmek, müridin şeyhine olan bağlılığını ve teslimiyetini ifade eder. Ancak mutlak bir biatle şeyhinin feyzinden faydalanabileceğine inanılır. Şeyh ve mürid arasında bir ahitleşme de söz konusudur. Ki bu, müridin şeyhinin kendisine vereceği emirlere tam anlamıyla bağlılığına dair söz vermesi anlamına gelmektedir. Biat esnasında hırka ve serpuş giymeyi de kapsayan birtakım ritüeller uygulanır. Söz konusu tarikatın ritüellerini ihtiva eden merasimden sonra tarikata intisap eden kişi artık önceki kimliğinden sıyrılmış, dünyevi olandan irtibatını koparmış ve kardeşleriyle gerçek hayatı yaşayacağı sürece katılmıştır. Artık bu yeni sürecin kuralları onun için bağlayıcıdır.³⁹ Daha sonra müride intisap ettiği tarikatın adap, erkan ve usulleri şeyhi tarafından öğretilir.⁴⁰ Tarikatlarda şeyh müridlerin manevi babası, müridler de birbirlerinin manevi kardeşi gibi kabul edilir. Genellikle dört kapı kırk makam⁴¹ şeklinde ifade

³⁵ Öngören, “Tasavvuf”, 40/123.

³⁶ Reşat Öngören, “Tarikat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40/95-96.

³⁷ Sönmez Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 35-63.

³⁸ Tarikatların ortak özellikleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Kadir Özköse, “Tarikatların Ortak Unsurları”, *Tasavvuf El Kitabı*, Ed. Kadir Özköse, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 225-253.

³⁹ Ritüel süreçlerin insan ve toplum hayatındaki geçişlere etkisi üzerine bkz. Brian Morris, *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, çev. Tayfun Atay, (Ankara: İmge Kitabevi, 2004), 391-418.

⁴⁰ Dinler tarihine baktığımız zaman özellikle bâtinî, gizli, sır dini gruplara giriş törenlerinde yeni katılacak üyeye sözlü olarak kabul edilmesi gereken öğretiler ve uyulması gereken kurallar öğretilmektedir. Giriş törenlerinden sonra kişi artık girişten öncekinden tamamen farklı bir hayattan faydalanmaktadır. Artık o tamamen başka bir insandır. Bu törenler kolektif kuralları ihtiva edenler, gizli bir gruba giriş ritüellerini ihtiva edenler ve mistik bir temayüle yönelme uygulamalarını ihtiva edenler şeklinde tasnif edilmektedir. Bkz. Mircae Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, çev. Mehmet Aydın, (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 1995), 127-128.

⁴¹ Hacı Bektaş Veli'nin öğretilerinde seyrüsülûk olarak müridin kat etmesi gereken şeriat, tarikat, marifet ve hakikat olarak dört kapı ve her bir kapıda on makam bulunmaktadır. Bkz. Mehmet Necmettin Bardakçı, “Bir Tasavvuf Mektebi

edilen ve müridin tarikata girdikten sonra marifetullah noktasında ulaşıncaya kadar yürümesi gereken yola seyrüsülük denir. Bu sürecin bütün aşamalarında şeyh kendisine tam anlamıyla biat eden müride rehberlik eder. Söz konusu tamamlayan mürid, şeyh mertebesine ulaşır, tarikat hırkasını giyerek, mürid kabul etmeye ve irşad faaliyetlerine başlar.

Her tarikatın kendine özgü birtakım ritüelleri, sembolleri, kıyafetleri, tespih, asa, kemer gibi aksesuarları bulunmaktadır.⁴² Süflerin bireysel olarak inzivaya çekildikleri veya toplu olarak zikir ve sohbet yaptıkları hankah, tekke, zaviye, dergâh adıyla bilinen kendilerine özel mekânlar bulunmaktadır.⁴³ Zamanla bu mekânların etrafına ihtiyaca göre kütüphane, dershane, şifahane, misafirhane gibi eklemeler yapıldığı da görülmektedir. Söz konusu mekânlar, tarikat merasimlerine ev sahipliği yapmanın yanı sıra tefsir, hadis, fıkıh gibi dini ilimler gibi derslerin de verildiği ilmi ortama da dönüşmüştür. Özellikle Osmanlı döneminde bazı tarikat şeyhleri, tıp, astronomi, mûsiki, hattatlık, nakkaşlık gibi dini ilimlerin dışında ilimlerde ve sanatlarda faaliyetler üstlenmişlerdir. Tarikat merkezleri aynı zamanda gelip geçen yolculara, hastalara ve ihtiyaç sahiplerine de ev sahipliği yapmaktadır.⁴⁴

İslam düşüncesinde ortaya çıkan mistik tasavvufi düşüncenin 12. Yüzyıldan itibaren tarikat formunda karşımıza çıktığı ve söz konusu tarikatların önemli bir kısmının günümüze kadar varlığını devam ettirdiği bilinmektedir. Günümüzde faaliyet gösteren tarikatların kendilerine has evrad, ezkar, adab ve erkanları vardır.⁴⁵ İslam dünyasının hemen her bölgesinde kurucusu olarak kabul edilen şeyhin veya tarikatın şekillenmesinde etkili olan bazı şeyhlerin adına nispet edilen çok sayıda tarikat bulunmaktadır Irak'ta Kâdiriyye ve Rıfaiyye, Suriye'de Sa'diyye, Orta Asya ve Anadolu'da Yeseviyye, Nakşibendiyye ve yine Anadolu'nun haricinde Orta Doğu, Afrika, Endülüs, Afganistan ve Hindistan bölgelerinde Kâdiriyye gibi tarikatlar örnek olarak verilebilir.⁴⁶

Tarikatlar faaliyet gösterdikleri bölgelerin din anlayışlarının şekillenmesinde etkili olabilmektedir. Bu çerçevede Horasan ve Maverâünnehir bölgesinde ortaya çıkan Yesevilik, Anadolu ve Balkanlar'a uzanan coğrafyanın İslamlaşmasında etkili olmuştur. Benzer şekilde Hacı Bayrâm-ı Velî'ye nisbet edilen Bayramiyye, Akşemseddin'e nisbet edilen Şemsiyye, Aziz Mahmud Hüdâyî'ye nisbet edilen Celvetiyye, Anadolu topraklarında faaliyet göstermekle birlikte Balkanlar'da da yaygınlık kazanmıştır. Anadolu'daki birçok tarikata ilham kaynağı olan Ahmed Yesevî'nin görüşleri, Türkler'in İslamiyet'i benimsemesine katkı sunmuştur.⁴⁷ Müslümanlara dini ve ahlaki öğretmek amacıyla bir takım hikmetli sözlerden oluşan Divan-ı Hikmet halen Türk dünyasında ahlaki öğretilerin kaynağı olarak büyük itibar görmektedir. Özellikle Kırgızlar, Özbekler ve Volga Türkleri başta olmak üzere zamanla bütün Türkler arasında büyük kabul gören Yesevî öğretiler Türklerin İslam anlayışına milli bir üslup ve bakış açısı kazandırmıştır.⁴⁸

Farklı isimler, zikir yöntemleri ve motifleriyle birbirinden ayrılan tarikatların özellikle 12. Yüzyıldan itibaren Müslüman toplumların dini inanç ve duygularının şekillenmesindeki çabalarıyla birlikte İslam dinini tebliğde, savunma ve fetih faaliyetlerinde de yer almışlardır. Yayıldıkları bölgelerdeki bütün herkesi kucaklama ve kendi bünyelerinde barındırma eğiliminde

Olarak Bektaşılık", *Uluslararası Bektaşılık ve Alevilik Sempozyumu I Bildiriler ve Müzakereler*, (Isparta: SDÜ Yayınları, 2005), 55-56.

⁴² Yusuf Gökalp- Hatice Teber (2016). "Risâle-i Su'âl-i Hırka, Risâle Der Beyânı Kemer ve Risâle-i Der Beyân-ı Post İsimli Bektâşî Metinlerinde Dinî Tasavvufî Semboller", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2 (Aralık 2016), 80-84.

⁴³ Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, 13 (1981), 583.

⁴⁴ Öngören, "Tarikat", 40/97.

⁴⁵ Ömer Faruk Teber, *Bektaşî Erkannamelerinde Mezhebi Unsurlar*, (Erzurum: Aktif Yayınları, 2008), 24-27.

⁴⁶ Öngören, "Tarikat", 40/98-104.

⁴⁷ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 108-112.

⁴⁸ Mehmet Akkuş, "Tasavvufun Anadolu'ya Girişi ve İslamlaşmada Rolü", *Tanımı Kaynakları ve Tesirleriyle Tasavvuf*, Haz. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: Seha Nesriyat, 1991), 134-137.

olan tarikatların bu özellikleri nedeniyle zaman zaman istismara açık hale geldikleri ve İslam inancıyla çelişkili gözükten bazı fikirlerin benimsendiğine yönelik eleştiriler⁴⁹ de bulunmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN PROBLEMATİĞİ VE YÖNTEMİ

Türkiye'nin sosyal ve dini yaşamı içinde tarikat kavramı özellikle dini tercihlerini muhafazakârlık üzerinden inşa eden kitlelerin içinde sıklıkla karşılaşılan kitlesel dini bir birlikteliktir. Bu birliktelik içinde tarikatın genel olarak dinin belirlemiş olduğu kaide ve kuralların içinde yaşamak olduğu kadar kendi bünyelerinde oluşturdukları kaide ve kurallar da bulunmaktadır ve her tarikat mensubunun bu kaide ve kurallara göre yaşamını dizayn etmesi beklenmektedir. Tarikatın koymuş olduğu kuralların yaygınlık düzeyleri bünyesinde barındırdığı üye sayısının etkileşim gücü ile yakından ilgilidir. Özellikle kitlesel olarak sayıca fazla olan tarikatların rutin olarak fiziksel bir aradalığı mümkün olmadığı için bazen kitle iletişim araçları ile de kural ve kaidelerini tekrar edip mesajlarını bu araçlar üzerinden cemaatine iletme yoluna gitmektedir.⁵⁰

Bu şiardan hareketle bu çalışma Türk televizyon dizilerinde fazla irdelenmeyen dini birliktelik ve tarikat gibi dini grupların inşa ettikleri söylem pratiklerine odaklanmaktadır. Örneklem olarak ele alınan 'Kızıl Goncalar' dizisinde tarikat kültürün etkin bir biçimde kullanılması bu dizinin örnekleme olarak seçilmesindeki en önemli etkidir.

Televizyon içeriklerinde gerçek sürekli yeniden inşa edilmektedir. Çalışmanın amacı da inşa edilmeye çalışılan gerçeği bağlamından koparmadan ortaya koymaktır. Bu bağlamda özellikle örneklem olarak seçilen 'Kızıl Goncalar' dizisinde tarikat olarak vurgulanan içerik sarmalında hem tarikatın hem de tarikatın kullandığı metot ve argümanlar ile dini söylemlerin inşasını karakterler, olay örgüsü ve ritüeller üzerinden çözümlemeyi amaçlamaktadır.

19 bölüm ile ilk sezonun tamamlayan 'Kızıl Goncalar' dizisi Türkiye'de NOW kanalında hafta içi her gün yayınlanan bir dizidir. Bu çalışma bu dizinin ilk sezonunun tüm bölümlerini kapsayan bir içerik analiziyle sınırlıdır. Analiz, dizideki tarikat temalı sahneleri, karakterlerin dini söylemlerini ve ritüellerini, ayrıca bu unsurların görsel ve işitsel sunumlarını içermektedir.

Bu çalışma birbirlerini tamamlayan altı temel araştırma sorusu ve bu temel araştırma sorularının alt sorularına yanıt aramak ve bulguları ortaya koymak için hazırlanmıştır.

Araştırma Sorusu 1: Tarikat Kavramının Dizideki Temsili

-Kızıl Goncalar dizisinde tarikatın kuruluşu, tarihi ve lideri nasıl temsil edilmektedir? Bu temsil, izleyicilerde nasıl bir algı oluşturmayı amaçlamaktadır?

Araştırma Sorusu 2: Dini Ritüeller ve Dizideki Uygulamalar

-Kızıl Goncalar dizisinde yer alan dini ritüel ve uygulamalar (namaz, zikir, dua, törenler) nasıl sunulmaktadır? Bu ritüel ve uygulamalar görsel ve işitsel unsurları, tarikatın dini mesajlarını nasıl pekiştirmektedir?

Araştırma Sorusu 3: Kültürel ve Sosyal Bağlamda Tarikat ve Ön Kabuller

-Kızıl Goncalar dizisinde tarikatın sosyal ve kültürel yaşam alanlarında bireylere yönelik ön kabulleri nelerdir? Dizide muhafazakârlık ve sekülerleşmenin tarikata karşı ön kabulleri nelerdir?

Araştırma Sorusu 4: Dini Öğretiler ve Mesajlar

⁴⁹ Muharrem Çakmak, "Tasavvufa Yöneltilen Eleştirilerin İlimleşme Sürecine Etkileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/39 (Ocak 2017), 319-340.

⁵⁰ Farklı bir değerlendirme için bkz. M. Saim Yeprem, "Televizyonlarda Sır Dizileri", *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi, Sesli - Görüntülü dini yayıncılık*, 05-07 Kasım 2004 - Ankara, 2005, s. 137-146.

-Kızıl Goncalar dizisinde Tarikat dini öğreti mesajlarını aktarmak için kullandığı hangi metot ve argümanları nasıl kullanmaktadır? Bu öğreti ve mesajlar izleyici de hangi dini ve ahlaklı değişime yöneliktir?

Araştırma Sorusu 5: Tarikatın Toplumla İlişki ve Diğer Dini Temsil Ögelerine Karşı Duruşu

-Kızıl goncalar dizisinde tarikatın toplum ile olan etkileşimi nasıl aktarılmaktadır? Toplumsal organizasyon için tarikat diğer dini unsur ve temsilcilere yönelik nasıl bir iletişim geliştirmektedir?

Araştırma Sorusu 6: Çatışmalar ve Sorunlar

-Kızıl Goncalar dizisinde tarikat içi çatışmalar ve dış dünyayla yaşanan sorunlar nasıl işlenmektedir? Bu çatışmalar ve sorunlar, tarikatın iç dinamiklerini ve toplumdaki algısını nasıl etkilemektedir? Toplum organizasyon için yaşanan çatışmalara tarikatın yaklaşımı nasıldır?

Bu araştırma soruları dizideki dini söylemlerin tarikat üzerinden nasıl inşa edildiğine, inşa edilirken hangi metot ve argümanların ne şekilde kullanıldığına dayanak oluşturacağı gibi, aynı zamanda dizideki muhafazakâr ve seküler temsillerin tarikatın oluşturmaya çalıştığı bu inşaya nasıl tepki verdiğinin anlaşılması bakımından yardımcı olacaktır. Çalışma kapsamında ortaya koyulan bu araştırma soruları aynı zaman da kategorik analizin alt yapısına da destek verecektir.

Araştırmada veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. İçerik analizi sosyal pratiklere yönelik yazılı ya da açık metinlerin özelliklerinden yazılı ya da açık olmayan metinler hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla sosyal gerçeği ortaya araştıran bir yöntemdir.⁵¹ Sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan bu yöntem, özellikle yazılı ve açık olmayan iletişimin görünen ya da gizil durumdaki anlam içeriğine yönelik genel ve görgül bir sonuç vermesi bakımından araştırmacının veri toplama sürecinde araştırmaya önemli katkılar sunmaktadır. Bu anlamda içerik analizinin bu araştırmada kullanılmasının en önemli sebebi görünen içeriklerin görünmeyen içerikler ile nasıl anlamlandırıldığı ortaya koymanın yanı sıra; dizideki temsil edilmiş biçimleri, ritüellerin gerçek ve sunum ile olan ilişkisi, kültürel ve sosyal bağların aktarım ve sunumu, yazılı ve açık olmayan mesaj ve öğretilen ortaya çıkarılması gibi etkenlerde araştırmacı içerik analizini kullanmaya sevk etmiştir. Araştırma da içerik analizi ile amaçlanan geniş veri sahasında içeriğe konu edilen dini söylemlerin genelleştirilebilir tematik ortak noktalarını kategorik olarak ifade etmek ve kademelendirmektir.

Araştırmada veri toplama işlemi içerik analizi gereğince oluşturulan kodlama cetveli ile kategorik veri setlerine ulaşmayı hedeflenmektedir. Bu noktada veri sahasına yayılan iletişimsel ve kültürel içeriğin çok kipli olması ve görsel ve sözel verilerin çeşitliliği birlikte anlamlandırmayı önemli bir kıstas haline getirmektedir. Çünkü görsel-işitsel bir insanın izini sürerken farklı kiplerin birbirleri ile anlam-bilimsel ilişkisini kurarak kuramsal sonuçlara ulaşılabilir. Bu bağlamda, içerik analizinin bir gereği olarak açık kodlama kuralları bağlamında içerikteki anlam birimlerinin kategorizasyonuna çalışılacak ve sistematik biçimde tekrarlayan dini söylemlerin tarikat üzerinden inşası üzerinden geniş perspektifli bir görünüm ortaya koyulacaktır.

Kategorik içerik analizde yazılı ya da açık olmayan metinler kategoriler halinde gruplandırılır. Böylece genelleyici ve nesnel bir sonuç ortaya koyulabilir. Ancak kategorilerin homojen, ayırt edici objektif, amaca uygun ve anlamlı olması gerekmektedir.⁵² Bu teknikte öncelikle veriler toplanmakta, daha sonra verilere uygun kategoriler oluşturulmakta ve verilerin kategorilere dağılımı sağlanarak yorumlama işlemi gerçekleştirilmektedir.⁵³ Araştırma kapsamında elde edilen veriler, içeriklerindeki anlam ve benzerlik durumlarına göre belirlenen kategorilere dağıtılmış ve yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında temel araştırma sorularının cevaplarını ortaya koymak için belirlenen kategori cetveli şu şekildedir.

⁵¹ Orhan Gökçe, *İçerik Çözümlemesi*, (Eskişehir: Turkuaz Yayıncılık, 1994), 24.

⁵² İçerik Analizi hakkında bkz. Nuri Bilgin, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006), 18-19.

⁵³ Bilgin, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, 21.

Tarikat Kavramının Dizideki Temsili

- Kuruluş ve Tarih
- Tarikatın Kuruluş Hikâyesi
- Kurucuların Kimlikleri ve Motivasyonları
- Liderin Özellikleri ve Liderlik Tarzı
- Liderin Kişisel Özellikleri (Karizma, Bilgi, Güven)
- Liderin Yönetim ve Karar Alma Süreçleri
- Üyelerin Davranış ve Tutumları
- Üyelerin Günlük Yaşam Pratikleri
- Üyelerin Tarikata Bağlılık Dereceleri
- Üyelerin Tarikat Dışındaki Sosyal İlişkileri

Dini Ritüeller ve Dizideki Uygulamalar

- İbadetler
- Namaz ve Zikir Uygulamaları
- Dua Etme Ritüelleri
- Törenler ve Özel Gün Kutlamaları
- Tarikata Özgü Törenler (Örneğin, Dervişlik Töreni)
- Tarikata Özgü Ritüeller
- Tarikatın Kendine Özgü İbadet Biçimleri

Dini Öğretiler ve Mesajlar

- Temel Prensipler
- İnanç Sisteminin Ana Öğretileri
- Ahiret ve Ölüm Sonrası Hayat Anlayışı
- Cennet ve Cehennem Kavramları
- Ölüm Sonrası Ruhun Durumu
- Günlük Hayata Yönelik Dini Öğretiler
- Ahlak Kuralları ve Erdemler
- Helal ve Haram Konularındaki Öğretiler

Mekânlar ve Semboller

- İbadet Yerleri
- Tekke ve Dergâhların Özellikleri
- Bu Mekânların Günlük Yaşamda Nasıl Kullanıldığı
- Tarikata Özgü Semboller ve Bunların Açıklamaları
- Mekânsal Dağılım ve Etkinlik Alanları
- Tarikatın Faaliyet Gösterdiği Coğrafi Bölgeler
- Etkinliklerin ve Toplantıların Yapıldığı Mekânlar

Sosyal ve Kültürel Etkileşimler

- Toplumla İlişkiler
- Yardım ve Hayır Faaliyetleri
- Toplumsal Sorunlara Yaklaşım
- Diğer Dini Gruplarla İlişkiler
- İş birlikleri ve Çatışmalar
- Tarikata Özgü Kültürel Etkinlikler
- Geleneklerin Nesilden Nesle Aktarımı

3. BULGULAR

3.1. Tarikatın Temsili

Kızıl goncalar dizisi 'Faniler' isimli bir tarikatın modern hayatın içindeki durumuna ve Fani olarak nitelendirdikleri tarikat mensuplarının hem tarikat içindeki hem de modern yaşamdaki çıkmazlarına ve tavırlarına odaklanmaktadır. Dizideki faniler tarikatı gerçekte olmayan sadece dizi için kurgulanmış bir tarikat olmasına rağmen günümüzde var olan tarikatların anlaşılması ve amaçlarının ortaya koyulması noktası önemli bir veri seti sunmaktadır.

Faniler tarikatının ne zaman ve ne nerede kurulduğuna dair dizi açıkça bir zaman dilimine ve bir mekâna işaret etmemektedir ancak dizideki göstergeler ve diyaloglardan anlaşılacağı üzere bu tarikat Anadolu'da etkin bir şekilde varlığını sürdürmekte ve Türkiye'nin birçok yerinde müritleri bulunmaktadır. Hali hazırda tarikatın İstanbul'daki yaşamına odaklanan dizide mekânsal olarak İstanbul üç sebepten dolayı seçilmiştir. Bu sebeplerin en önemlisi tarikat müşşidinin bu şehirde konaklamasıdır. Müşşidin bu şehirde konaklaması ve tarikatın tüm iş kollarını ve mülklerini de bu şehre aktarması İstanbul'un seçilmesindeki önemli etkenlerden biridir. Bunun yanı sıra muhafazakârlığın temsili olan tarikatın dini söylem ve ritüellerini aktarma noktasında karakter çatışması yolunu seçen dizide, tarikat tarafından günah şehri olarak nitelendirilen İstanbul'un mekân ve karakter çatışması için önemli şehir olması, İstanbul'un mekânsal olarak seçilmesindeki bir diğer önemli sebeptir.

Dizi kurgusal bir düzleme dayandırıldığını her bölümün başlangıcında vurgulasa da karakterlerin giyimleri, olayların geçtiği mekânsal tasvirleri vb. gibi sinematografik unsurların bu kurgusal düzlemin gerçeklerden feyz alınarak inşa edildiğini göstermektedir. Seküler bir yaşam ve dini bir yaşamın modern Türk toplumunda birbirlerine karşı ortaya koyduğu mücadelenin bir yansıması olan bu dizide, özellikle tarikat toplumunun anlatımında bir liderin varlığından söz edilmekte ve bu lider tüm fanilerin bu dünyadaki tüm yaşam pratiklerini belirleyen ve cennetin anahtarı olarak vurgulanmaktadır. Tarikattaki lider (Müşşit) dizi boyunca gösterilmeyen bir karakterdir. Sadece yardımcıları ve yeğeni Cüneyt ile sıklıkla görüşen gizemli müşşit, yaşamış olduğu bu sessizlik ve yalnızlığın, fanilerin gerçek hayatlarına uygun bir yaşam biçimi olduğunu hissettirmektedir.

Faniler tarikatı, emir komuta silsilesi içinde bir organizasyon yapısına sahiptir. En başta bulunan müşşit gizemli olduğu kadar keskin ve yalnızken onun aktarıcılığını yapan Sadi Hüdayi Bey sosyal ve buyurgan olarak karşımıza çıkmaktadır. Faniler üzerinde kurduğu baskı ile müşşidin emir ve talimatlarını ileten Sadi Hüdayi tarikatın tüm ekonomik, sosyal ve dini işlemlerinden sorumludur.

Görmedikleri liderlerine gönülden bağlı olan ve kendilerine faniler diyen tarikat üyeleri de tekkenin önemli saç ayaklarından. Bu faniler Sadi Hüdayi beyden gelen tüm görev ve talimatları müşşit adına kabul eden ve kabullenen kitledir. Çünkü sessizlik, itaat ve kabullenme tarikat içinde yer edinebilmenin en temel şartlarıdır.

Dizide faniler tarikatı üzerinden, müşşit haricinde iki farklı lider profili de işlenmektedir. Bu iki lider organizasyon şemasında müşşitten sonra gelen ve cemaatte etkileşim düzeyi yüksek

iki farklı anlayışı temsil etmektedir. Faniler tarafından çok sevilen mürşidin yeğeni Cüneyt ve faniler tarafından çok korkulan mürşidin damadı Sadi Hüdai Bey. Cüneyt içine kapanık, okuyan, düşünen ve tarikatın söylem ve ritüellerini Allah'ın emir ve yasaklarını düşünerek ve Kur'an'ı temel kaynak alarak sorgulayan entelektüel bir liderken, Cüneyt'i çok seven ama onun gelecekteki mürşit olabilme ihtimalini düşündükçe öfkelenen Sadi Hüdai Bey ise baskıcı, hırslı ve dünyevi bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarikat içindeki zıtlıklar ve çatışma bu iki lider üzerinden kurgulanmaktadır. Cüneyt'in tarikat için önemli değeri vardır çünkü efendi hazretlerinin biricik yeğenidir. Bu bağlamda tarikat üyeleri Cüneyt'e karşı yüksek ihtimam göstermektedirler. Cüneyt dünyevi işlerden kendini soyutlayan ve tarikat için dünyevi işleri ile hiç ilgilenmeyen bir duruş sergilerken, korku ve baskı ile fanileri sindiren ve sıklıkla fanileri ölüm sonrası için karamsar bir tablo ile itaate zorlayan Sadi Hüdai, Cüneyt'in aksine tarikatın tüm işlerini yakından takip eden ve organizasyonu ayakta tutmaya çalışan bir misyon üstelenmiştir. Cüneyt bilginin vermiş olduğu bir karizma ile hem güvenin hem de sadeliğin temsili iken, Sadi Hüdai Bey hırslı ve yanlış bilincin vermiş olduğu cesaret ile saldırganlığın ve kontrolsüzlüğün vücut bulmuş halidir.

Eğitilmiş bir tarikat ehli olan Cüneyd tarikat yaşamını kendi oluşturduğu doğrular ile yaşamaya çalışırken yönetim ve karar alma süreçlerini dini öğretilerin yanı sıra hem vicdan hem de mantık dairesinde içinde gerçekleştirmektedir. Sadi Hüdai Bey ise vicdan ve mantıktan uzak tamamıyla korku oluşturma ve sindirme ile bir yönetim anlayışı ortaya koymaktadır.

Dizide tarikat belli bir organizasyon şeması ile örgütlenmektedir. Bu organizasyon içinde bir mürşit, onun haberlerini aktaran ulaklar ve yönlendirilmesi gereken faniler bu organizasyonun temel birleşenleridir. Bu organizasyon şeması altında bulunan faniler her şeyi kabullenen, sorgulamayan ve dışlanma korkusu yaşayan bir grup iken liderden sonra tarikatın başına gelmesi beklenen ulaklar ise sorgulanmayan, tarikatın mali işlerini kontrol eden ve tarikata katılan ve dışlananlarının karar vericisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dizi, tıpkı Anadolu'daki ataerkil yapıya benzer bir yapı ile işleyişini sürdüren tarikatı, yine Anadolu insanının karakteristik özellikleri ile vurgulamıştır. Büyüklerin ve bilginin karşısındaki sessizliği ve ürkekliği, iyilik karşısındaki biat edercesine sadık olmayı faniler üzerinden izleyicisine aktarırken, mürşit ve ulakları Anadolu'daki bir evin reisi olarak vurgulamaktadır. Bu bağlamda tarikatın kültürel yapısının da bir Anadolu kültürü ile desenlendiği ortaya çıkmaktadır.

Tarikat içinde herkesin dini pratiklerin ve ritüellerin dışında bir uğraşı bulunmaktadır. Çok yönlü bir sektörel girişimi olan tarikat içinde faniler tarikatın bu çok yönlü iş kollarında çalışmaktadır. Herkesin kendi el becerisi ve yeteneğine göre iş verilmektedir. Fanilerin bu iş kollarında ne iş yapacağı Sadi Hüdai Bey tarafından belirlenirken, tarikatın hiç görünmeyen asıl liderinin bu dünyevi işlere yaklaşımı ise muammadır.

Dizi Anadolu'da tanıştığı ve depremden sonra İstanbul'a taşınarak tarikatın çatısı altında hayatını idame ettirmeye çalışan Naim ve ailesinin yaşadıklarından tarikatın anlatmaktadır. Naim tarikat öğretilerinden başka doğrusu olmayan, tarikat ehli dışındaki herkesin tehlikeli ve günahkâr olduğunu düşünen bir fanidir. Naim'in eşi Meryem ise tıpkı Naim gibi dinine hassas olan ve hayatını dini öğretiler dairesinde yaşamaya çalışan ev kadınıdır. Ancak Meryem tarikata karşı Naim gibi tam teslimiyet içerisinde olmayan hatta tarikatın doğru bir kapı olup olmadığını sorgulayan bir görünüm sergilemektedir.

Tarikata şartsız koşulsuz bağlılık son derece önemlidir. Faniler bu bağlılığın Allah ile yaklaşımda bir sınav olduğu kanaatindedir. Kendi kuralları ve ritüelleri ile dış dünyadan bağımsız bir yaşamı benimseyen tüm tarikat üyelerinde ise kadercilik anlayışı önemli bir yer tutmaktadır.

Bu kaderci anlayışında cüzi irade kontrolü tamimiyle mürşidin inisiyatifindedir. Cezalandırma ve ödüllendirme ile fanilerin manevi kontrolünü üstlenen tarikat, sosyal yaşamında temel düzenleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fanilerin dış dünya ile olan bağı günah, haram ya da caiz değil gibi söylemlerle kısıtlayan tarikat, fanilerin sosyal ilişkilerini tarikat ehli olmayan insanlardan kurmalarına sıcak bakmamaktadır.

Aile birliğinin önemli olduğu tarikat içinde aile dışında geçirilen zamanda, sosyal ilişkiler tarikatın rutin günlük işleri için bir araya gelerek kurulan bağ ile olmaktadır. Sosyal ilişkilerde kadın erken bir arada olmamaktadır. İş yaşamının dışında kadınlar tarikatın genellikle mutfağında sosyal ilişki geliştirirken erkekler sohbetlerde daha çok bir araya gelmektedir.

3.2. Dini Ritüeller ve Uygulamalar

Faniler tarikatında dini ritüeller ve uygulamalar temel ilkedir. Tarikat içinde bu ritüeller ve uygulamalar tarikatın birlik ve düzeni için elzemedir. Bu ritüeller ve uygulamalar için de ibadetlerin aksatılmadan yapılması oldukça önemlidir. Özellikle bu ibadetlerin bir arada yapılması hem denetlemenin hem de fanilerin sosyalleşmesinin bir göstergesi olduğu için tercih edilen bir durumdur.

Tarikat içindeki ritüel ve uygulamaların temel kaynakları Kur'an ve Hz. Muhammed'in hayatıdır. Bu temel kaynaklardan yola çıkarak tarikatın kendince oluşturdukları dini ritüeller ve uygulamalarda tarikat içinde oldukça önemlidir. Bu ritüeller ve uygulamalar gerek ikili diyaloglar ile gerekse de kitlesel sohbetler aracılığı ile fanilere aktarılacak ve fanilerin uyandırılması düşünülmektedir. Bu sohbetlerin konuları günlük modern yaşam ile ilgili olabileceği gibi bir ayet veya hadis yorumlaması da olabilmektedir.

Bu sohbetlere oldukça fazla katılan ve kendini tarikata adayan Naim üzerinden tarikatın faniler üzerinde bıraktığı etkiyi okumak mümkündür. Naim ikiz çocuklarından birini hastane bahçesine bırakarak bir kamyonetin içinde diğer çocuğunun doğmasını beklemesiyle başlayan dizinin giderek Naim ve ailesinin hayatına odaklanarak tarikatın faniler üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkisi vurgulamaktadır.

Naim, hiçbir işte kalıcı olarak çalışmayan lümpen bir adamdır. Depremden sonra İstanbul'a ailesi ile gelerek tarikatın tam merkezine yerleşerek, dine dayalı düşünce ve yaşam olarak yorumladığı sapkın fikir ve davranışları ile dikkat çekmektedir. Naim'de yeşeren bu fikirlerin kuşkusuz önemli bir faktörü tarikat içinde kanaat önderleri ya da karar vericilerin tarikatı kendi çıkarları için kullanmaya çalışması ve bunu gerek ikili diyaloglarında ve gerekse fanilerle paylaşmasıdır. Naim'in işlediği bir günah ile başlayan dizide Naim sürekli dua etmekte şefaht istemektedir. Ağzında dua ile Allah'ın emanet olarak gönderdiği canı bir bilinmezliğe bırakıp gitmesi ile başlayan dizide doğruları ve yanlışları arasında kalmış bir imaj çizen Naim'in özellikle ailesine dini terbiyeler vermesi ve eşini sürekli günaha davet eden bir birey olarak görmesi ise dizideki çatışmalardan biridir.

Dizide tarikatın felsefesini anlamak için gösterilmeyen unsurlar aslında Naim, Sadi Hüdayi bey ve Cüneyt üzerinden işlenmektedir. Naim öğrendiklerini tatbik eden bir fani iken Sadi Hüdayi Bey hırsın kibrin temsilcisidir. Cüneyt ise tarikatın içinde olması gereken bir fani imajı çizmektedir.

Faniler Tarikatı içinde Allah sevgisi en temel sevgidir. Allah'ın koymuş olduğu hükümler Allah sevgisi için yapılmalıdır. Ayrıca tarikatın da koymuş olduğu hükümler Allah içindir. Bu anlayış tarikat içindeki her faninin temel argümanıdır. Tarikat ehli gün içinde sürekli dua etmektedir. Her işin başında dua vardır. Her eylem dua ile tamamlanmaktadır. Boş kaldığında tespih çekilir. Erkeklerin ellerinde ve ceplerinde sürekli tespihleri vardır. Kadınlar ise tespihatında parmaklarını kullanmaktadır.

Tarikatın kendi içinde belli ödüllendirme ve cezalandırma törenleri ve ritüelleri bulunmaktadır. Ödüllendirme genellikle bireysel olarak açıklanırken cezalandırma toplum önünde gerçekleştirilir. Faniler tarikatının kendine özgü bazı tören ve ritüelleri de bulunmaktadır. Vakt-ı Mekatıl da bu törenlerden biridir. Türkçe karşılığı cezalandırma olan bu tören tarikatın sıklıkla kullandığı bir tür dışlama merasimidir. Bu merasimde tüm faniler bir araya gelerek müridin tarikattan ilişkisi kesilen ya da dışlanan faninin kararını dinleyerek verilen kararı sükûnet içinde kabullenir.

Faniler tarikatın en önemli ritüeli mensuplarının diğer insanlardan ayırt edici bir kıyafet giymeleridir. Bu kıyafetler tek tip olmamakla birlikte sade, basit ve renksiz olmak zorundadır.

Toplum içinde dindar olduğunu belirten ancak yine de göze batmayan kıyafetleri tercih eden faniler hem kendi dünyalarında hem de toplumsal yaşam içinde mülayim tavırları ile de dikkat çekmektedirler. Ayrıca faniler tarikatının bir diğer ritüeli hatme toplantıdır. Kapalı mekânlarda yapılan bu hatme toplantıları aynı zamanda fanilerin birbirleriyle ve tarikatın liderleri ile iletişim geliştirdikleri toplantılardır.

Dizideki bir diğer ritüel ise tarikata önderlik edecek faninin belirlenmesinde kendini göstermektedir. Faniler tarikatının lideri tarikat içinde ‘Efendi hazretleri’ olarak ünlenmektedir. Yüzü dizi boyunca hiç gözükmeyen Efendi hazretlerinin hayata gözlerini yumduktan sonra mürşit olarak yeni bir önder seçimi için belirli ritüeller takip edilmektedir. Mürşit olarak Efendi hazretlerinin yerine aday olan Cüneyd ve Sadi Hüdai Efendi, hatme toplantılarının yapıldığı yerde diğer faniler ve ulular olarak tanıtılan tarikatın önde gelen isimleri ile bir araya gelmektedir. Herkesin yerde oturduğu bu ritüelde halka şeklinde bir oturma planı dikkat çekmektedir. Bu halkanın içinde Cüneyt ve Sadi Hüdai Efendinin yanı sıra diğer fanilerde bulunmaktadır. ‘Hakkın kapısında ne giremez’ sorunsalı üzerinden birbirleri ile dini atışmalar gerçekleştirip kendi fikirlerini ispatlamaya çalışan adaylar ululara kendilerinin mürşit olabileceğini göstermek için çabalamaktadırlar.

3.3. Dini Öğretiler ve Mesajlar

Kızıl Goncalar dizisinde dini öğretiler ve mesajlar genellikle toplumsal değerler, ahlak, aile yapısı ve kültürel kimlik üzerinden işlenmektedir. Dizide öğretiler ve mesajlar karakterlerin davranış ve diyalogları aracılığıyla bazen de doğrudan ritüeller aracılığıyla aktarılmıştır. Özellikle karakterler arası çatışma yoluyla tarikatın dini öğreti ve mesajlarını izleyicisine aktarmaya çalışan dizide Cüneyt ve Sadi Hüdai Efendi yaşayış ve düşünsel olarak birbirlerinden farklı iki insandır. Cüneyt’in dini öğreti ve mesajların aktarımında daha çok hoşgörü, güzel ahlak, bireysel gelişim ve adalet temel prensipleri olurken, Sadi Hüdai daha çok dünyevi işlerinde menfaat elde edebilecek prensipleri temsil etmektedir. Bu bağlamda fanilerin inanç sistemi içerisinde kendilerini emanet ettikleri Cüneyt ve Sadi Hüdai Efendi arasında kalan faniler kendi karakterlerine göre ya adaleti, barışı, güzel ahlakı, hoşgörüyü temsil eden Cüneyt’i ya da dünya hırsları için dini öğretilerini ve mesajlarını dizayn ederek inanç sistemi oluşturmaya çalışan Sadi Hüdai Efendi’nin izinden gitmektedirler. Cüneyt efendinin tarikat içinde savunduğu inanç sisteminde İslam dininin emir ve yasakları temel kırmızı çizgi olurken, kişisel ve dini gelişimi için sürekli okuyarak bulmaya çalıştığı doğrular ile Hz. Muhammed’in hayatı Cüneyt efendinin önemli yol göstericisidir.

İslam dininde ahiret ve ölüm sonrası varlık anlayışı tüm inanların kabul ettiği bir durumdur. Bu bağlamda tarikatta bu gerçeği değiştirmek gibi bir amaç bulunmaktadır. Ancak ahiret ve ölüm sonrası hayatın nasıl olacağı ve o yolculuğun nasıl gerçekleşeceği noktasında Cüneyt fanilere Allah’ın merhametinin sonsuzluğu ile durumu açıklarken Sadi Hüdai Efendi Allah’ın celal sıfatı ile korkutarak durumu irdelemektedir.

Tarikat içindeki fanilerin temel beklentileri ölüm sonrası cennete ulaşmaktır. Bu bağlamda tarikat bu yolculukta onlar için önemli araçtır. Cennet için tarikat içinde mürşit bu nedenle önemli bir aktördür. Bu yüzden tarikatta mürşide yakın olmak onu görmek cennete bir adım daha yaklaşmak ile eşdeğer iken Vakt-ı Mekatıl olmak cehennem kapıları aralamaktır.

Cennet ve cehennem kavramları ile öldükten sonraki ruhun durumu tarikat ehlinin en önemli sorunsallarından biridir. Bu bağlamda fanileri sürekli cennet ve cehennem hayatı için hazırlayan tarikat ölüm sonrası ruhun durumunu ancak faninin kendisinin belirleyeceği vurgusunu sürekli yapmaktadır.

Faniler tarikatında cennet ve cehennem bir nevi fanilerin terbiyesinde kullanılan kavramlar olarak da dikkat çekmektedir. Özellikle dünyevi işler ile fazlaca meşgul olan Sadi Hüdai Bey tarikata ve kendisine hizmetin cennet ve cehennem için belirleyici olduğunu fanilere hissettirirken, sadece İslam’ı yaşamanın yeterli olmayacağı algısı dizi de kendisini hissettirmektedir. Sadi Hüdai Bey’in aksine Cüneyt dünyevi işlerin ölüm sonrası için önemsiz olduğunu ancak dünyada yaptıklarının bir bedelinin olacağını sohbetlerinde fanilere aktarırken, İslam’a göre yaşamının öncelikle bireyin kendisi ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Faniler

tarikatinde tarikata tutunmak ve tarikat içinde varlığını korumak ölüm sonrası ruhun ıstırap çekmeden ruhlar âlemine karışmasında önemli kıstastır. Fanilerdeki bu hissiyatı Sadi Hüdayi Bey dünyevi işlerinde oldukça fazla kullanmakta ve cehennemi bir korku cenneti bir mükâfat aracı gibi kullanarak faniler üzerinde baskı kurmaktadır.

Günlük hayat içinde varlıklarını daha çok tarikat üyeleri ile birlikte geçiren faniler kendi toplulukları dışında sosyal hayatın birer parçası olamamaktadırlar. Özellikle merkezi İstanbul'da olan tarikatın İstanbul'u bir günah şehri olarak görmesi ve İstanbul'da yaşayanın da kirlenmiş birer Müslüman olarak değerlendirmesi faninin İstanbul'u ve İstanbul'da yaşayan Müslümanlar ile bir bağ kurmasını engellemektedir. Bu bağlamda sürekli bir arada zaman geçiren faniler birbirlerini etkilemektedirler. Sosyal yaşama işe gitmek ya da alışverişe gitmek gibi farklı sebeplerle katılan faniler ise sadece kendi tarikatına yakın insanların yanında çalışmakta ve onlardan alışveriş yapmaktadır.

Dizide sunulan bu gerçekten hareketle standart bir yaşamın dışında kalmayı reddeden faniler tutumlarının ve davranışlarının belirleyicisi tarikat üzerinden bir standart oluşturmaktadır. Tıpkı tutum ve davranışlarında olduğu gibi dini duygularında da tarikatın belirlemiş olduğu birtakım kurallara uymak zorunda olan faniler İslam'ın temel şartları dışında kalan ahlak, saygı, merhamet, dürüstlük vb. gibi kavramları tarikat içinde geliştirmektedirler.

Dizide ahlak ve erdemin temsilcisi Cüneyt'tir. İslam'ın belirlemiş olduğu kurallar içinde yaşayarak fanilere örnek olan Cüneyt aynı zamanda dürüstlüğü, yardımseverliği ve güzel ahlakı düstur edinmiştir. Bu düsturu özümsememiş ve dünyevi hırslar ile gözü kör olmuş faniyi çatısı altında istemeyen Cüneyt aynı zamanda tarikat içinde yanlış yerleşmiş kural ve nizamlara da başkaldırmıştır.

Kur'an'da helal ve haram kavramları açıkça bellidir. Bunun dışında dünyevi herhangi bir zevk için helal ve haramı yeniden yorumlamak ya da kavramları olmadığı bir hale çevirmek bir Müslümanın günahına girmektir. Tarikat içinde haram ve helal arasındaki çizgiye dikkat eden Cüneyt ve Naim'in eşi Meryem'dir. Tarikat üyesi İdris'in yanında işe başlayan Meryem'in yapılan böreklerde tereyağının yeteri kadar kullanılmadığını bunun haram olduğunu söyleyerek bir doğruyu savunarak tarikat içinde hedef gösterilmesi tarikat içindeki kafa karışıklığının da en net göstergelerinden biridir. Tarikat içinde güçlü bir adam olan İdris Bey Meryem'in kendi dükkanındaki bu çıkışından rahatsız olmuş ve ailesi ile birlikte tarikattan uzaklaştırılmasını talep etmiştir. Bu talebe Sadi Hüdayi Bey sıcak bakarken son anda gerçekten Meryem'in haklı olduğunu düşünen Cüneyt bu kararın bozularak İdris Bey'in tarikattan uzaklaştırılmasını sağlaması tarikat içindeki çekişmenin de iyiden iyi ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

3.4. Mekânlar ve Semboller

Kızıl Goncalar dizisi sinematografik olarak çatışmalar ile doruk noktalarını belirlemektedir. Dizide de karakterlerin arası çatışmaların yanı sıra fikir ve farklı yaşamlarında çatışması dikkat çekmektedir. Bu çatışmalar diziyi sık sık doruk noktalara taşıırken mekân unsuru da sinematografik olarak bu sürece katkı sağlamaktadır. Öncelikle faniler tarikatı benimsemiş oldukları inanç sistemi ve yaşamsal aktiviteler noktasında dizideki diğerleri olarak işaretlenen seküler yaşam ile sürekli çatışma halindedir. Mekân unsurunun bu çatışma içindeki algı kutsayıcılığı ise gerek açıktan gerekse subliminal olarak çatışmayı beslemektedir.

Tarikat için en önemli mekân ibadet alanlarıdır. Bu alanlar dizi boyunca gösterilmektedir. Tarikat üyeleri faniler yaşamlarını sürekli bu alanlar içinde geçirmektedir. Tekke olarak nitelendirilen bu alanlarda faniler dışarıya kapalı bir yaşamı sürerken hem ibadet hem de konaklama ihtiyaçlarını yine bu alanda gerçekleştirmektedirler. Tarikatta ibadet yerleri gözü yormayan bir ışıkla aydınlatılmıştır. İç duvarlarında Arapça yazılı metinler ve görsellerin yer aldığı bu mekânlar temiz kıyafetler ile girilebilen ve sürekli temizliği yapılan alanlardır. Aynı zamanda hatmeler içinde kullanılan bu mekânda kadınlarında hatmelere ya da önemli sohbetlere katılımını sağlayacak çitler ile ayrılmış bölümler yer almaktadır.

Tarikat içinde Cüneyt ile Sadi Hüdai Bey'in çatışması da yine mekân üzerinden yansıtılmaktadır. Cüneyt genellikle yalnızlıktan hoşlanan ve günün çoğunu kitaplar ile dolu odasında geçirirken Sadi Hüdai Efendi tekkenin içinde bulunan büyük bir evde vaktini geçirmektedir. Bu bağlamda Cüneyt tarikatın sadeliği ve entelektüel tarafını temsil ederken Sadi Hüdai Efendi hırsı ve menfaati temsil etmektedir.

Tarikat kendi iç örgütlenmesinde kişilerarası çatışmaları mekân üzerinden yansıtırken, tekke dışındaki yaşam ile de sürekli bir çatışma halindedir. Özellikle seküler bir ailenin parçası olan psikiyatri doktoru Levent Bey bu çatışmanın diğer ana karakteridir. Tarikatın dindarlığı ve şeriatı temsil ettiği dizide Levent Bey sekülerleşmeyi ve modern yaşam olarak nitelendirilen küresel vatandaşlığı temsil etmektedir.

Bu bağlamda özellikle mekân çatışması da kendini göstermektedir. Sekülerlerin temsil edildiği 'Kızıl Goncalar' da özellikle Levent Bey'in muayenehanesi ve babasından kalma evi sıklıkla kullanılan mekânlardır. Muayenehane ilk dikkat çeken Levent beyin arkasında duvara asılı olan Atatürk resmidir. Bu detayın yanı sıra Levent Bey hem evi hem de iş yerindeki odasında modern hayata ait mobilyalar ve ev eşyaları dikkat çekerken, bilime olan inancını ortaya koyan birçok da detayda dikkat çekmektedir.

Faniler tarikatının en önemli sembolleri dış görünüşlerinde kendini göstermektedir. Özellikle kıyafetleri en önemli sembolleridir. Fanilerin tarikatında kadınlar siyah çarşaf ile dış dünyaya katılırken erkekler gösterişten uzak kıyafetler ile günlük yaşamlarına devam ederler. Ayrıca faniler tarikatında sakal da önemli bir ayırt edicidir.

Dizide faniler tarikatının geçmişine dair çok fazla bir bilgi verilmemektedir. İstanbul'da yoğunca müridi olan bu tarikatın aslında Anadolu'da kurulduğu ve halen kurulduğu coğrafi alanda varlıklarını devam ettirdikleri anlaşılmaktadır.

3.5. Sosyal ve Kültürel Etkileşim

Faniler tarikatı sosyal ve kültürel etkileşim noktasında iki farklı ilişki pratiği geliştirmiştir. Muhafazakâr bir yaşamı tercih eden bu tarikat muhafazakâr ve ihtiyaç sahibi çevrelerde varlıklarını korumak ve tarikatın yardımseverliğini göstermek için sık sık hayır işleri ile uğraşmakta ihtiyaç sahibi olan fakir fukaraya yardım kolileri hazırlamaktadırlar. Bu anlamda özellikle sosyo-ekonomik olarak üst seviyelerde olamayan toplum içinde iletişime açık ve kendini güvende hisseden tarikat bu çevrelerden herkese de kapılarının açık olduğunu hissettirmektedirler. İstanbul'un belirli semtlerine daha çok ilgi gösteren faniler tarikatı İstanbul'u adeta sosyal yapı olarak ikiye ayırmaktadırlar. Bir tarafta dini bütün muhafazakâr insanlar diğer tarafta sekülerler bulunmaktadır.

Namaz kılmayan ya da oruç tutmayan ya da kıyafetlerini uygun olarak görmediği herkes için kanaat oluşturan bu tarikat daha da ileri giderek onların kâfir olduğunu düşünmektedirler. Seküler ya da kâfir olarak nitelendirdiği kitle ile iletişimleri yok denecek kadar az olan faniler tarikatı onlar ile aynı ortamda olmanın bile rahatsızlığını yaşamaktadırlar.

Dizide muhafazakâr ve seküler arasındaki çatışmada tarikatın diğerleri olarak nitelendirdiği sekülerlere bakış açılarını etkileşim düzeylerini inceleyerek ortaya koymak mümkündür. Neredeyse hiç iletişim kurmak istemedikleri sekülerler onlar için günaha çağrıdır. Onlar ile kurulan iletişimde ürkek ve çekingen davranışlarının aslında arkasında onların birer günahkâr olarak görülme algısı yatmaktadır.

Toplumsal ilişkilerde oldukça dikkatli olan tarikat üyelerinin kendi içlerinde dışlanmış biri ile ya da günahkâr olarak belirlenen kistaslara uyanlar ile herhangi bir iletişim kurması ya da samimiyet geliştirmesi diğer tarikat üyeleri tarafından hoş karşılanmamaktadır. Dizide tarikat, muhafazakâr orta sınıf insan için elinden gelen her şeyi yapan bir organizasyon olarak tanımlarken, sadece sekülerle değil başka dine mensup insanlar ile de ilişki geliştirmediği görülmektedir.

SONUÇ

İçinde yaşadığımız çağ her ne kadar dijital teknolojilerin önemli bir görev üstlendiği çağ olsa da iletişim teknolojilerinde konvansiyonel medyanın halen Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle televizyonun konvansiyon araçları içindeki önemi Türkiye'deki izler kitle üzerinde yapılan birçok bilimsel araştırmalarda kendini göstermektedir.

Türkiye'nin televizyon ile tanışması birçok batı ülkelerine göre geç olmuştur ancak sahiplenilmesi noktasında batılı ülkelere nazaran oldukça dikkat çekicidir. Türkiye de izler kitlenin televizyonu bu kadar benimsemesinin ve hayatını televizyondan izledikleri ile kurgulamasının birçok sebebi bulunmaktadır. Televizyona erişimin kolay olması, ucuz bir iletişim aracı olması ve göze ve kulağa aynı anda hitap ederek ikili bir etkileme gücüne sahip olması bu sebeplerin başında gelmektedir.

Televizyona atfedilen görevler gereği bu iletişim aracından beklenen haber verme, eğlendirme ve eğitime görevi bugün Türkiye'deki yayıncılık anlayışı incelendiğinde başarılı bir şekilde gerçekleştirildiği gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Özellikle eğlendirme görevini üst düzeyde yerine getiren Türkiye'deki kanallar izler kitlenin televizyondan vazgeçememesinin bir diğer sebebini oluşturmaktadır.

Bugün televizyon dizileri Türkiye'de önemli birer eğlence içerikleridir. Hemen her kanalda her gün bir televizyon dizisinin yayınladığı Türkiye'de prime time göstergelerinin verilerine göre yoğun bir talep görmektedir. Hemen her konuda bir dizinin olduğu bu yelpazenin içinde dini bir dizi olarak kendini gösteren kızıl goncalarda ciddi bir izleyici kitlesine ulaşmıştır.

Muhafazakârlık ve sekülerleşme üzerinden kadını konumlandıran, kız çocukları üzerinden eğitim anlayışını tartışmaya açan ve sosyal yaşam içerisinde muhafazakârlık ve sekülerleşmeyi tartışan bu dizi eğlendirme görevinin yanı sıra bilgilendirme görevini de benimsemiştir. Televizyon dizileri üstlendikleri misyonlar ile aslında çok da masum olmayan içeriklerdir. Çünkü eğlendirirken ya da eğitirken aynı zamanda subliminal mesajları ile de algı ve imaj belirleyen bir özelliği vardır. Bu bağlamda Kızıl Goncalar dizisi de hem muhafazakârlık hem de sekülerleşme üzerinden bir aldı da inşa ettiği gözlenmektedir.

Tarikatın merkezde olduğu Kızıl Goncalar dizisinde dini söylem ve ritüeller tarikat üzerinden inşa edilmektedir. Özellikle kendilerine faniler diyen bu tarikatın muhafazakâr bir hayatı benimsemeleri ve bu hayatı benimsemeyenler üzerinden sosyal yaşama ve kız çocuklarının eğitimleri üzerinden eğitime ve yine aynı şekilde kadınların toplumsal hayat içindeki yeri ve konumu üzerinden kadına karşı söylem geliştirdiği görülmektedir. Tarikatın sosyal yaşama dair geliştirdiği söylemler kurucu unsuru efendi hazretleri olarak dizide sunulan mürşide dayanmaktadır. Yüzünü hiç göstermeyen bu mürşit araçları aracılığıyla tabana fikir ve düşüncelerini iletmektedir.

Sosyal yaşam içinde faniler özellikle kılık ve kıyafetleri ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Oldukça sade ve tek tip kıyafetler içinde toplumsal hayata karışan faniler toplum içinde dikkat çekmeden yaşamaya odaklanmaktadır. Ancak bu sadelik ve tek tiplik tarikata mensubu kadınları için geçerli olmamaktadır. İslam'dan uzak bir yaşantı içerisinde oldukları kabul edilenlerin yeri olarak nitelendirilen İstanbul'da rengârenk bir yaşam içinde siyah çarşaf ile toplumsal yaşama karışan kadınlar her ne kadar dikkat çekmemeye çalışsa da rengârenk yaşam içinde hemen göze batmaktadırlar. Tarikat mensubu erkek ve kadınlar sosyal yaşam içinde iletişim süreçlerine katılmayarak sessizliklerini koruma gayreti içerisindeyler. Kadının zaten hiçbir yabancı erkek ile konuşmaması hatta göz teması bile kurmaması tarikatın mensuplarından beklediği yegâne eylemlerden biridir. Kendi içlerinde kurdukları düzen içinde yaşamaya alışkın olan tarikat, dış dünya ile ilgili katılımlarını erkekler üzerinden gerçekleştirmektedirler. Tüm tarikatlar gibi bu tarikatta da cinsiyet konumlandırması bulunmakta ve kadın geri planda bırakılmaktadır. Hatta kadın erkek tarafından yetiştirilmeye muhtaç bir varlık olarak dizide bir kadın konumlandırılması yapılmaktadır.

Tarikat için mürşide hizmet eden herkesin ahireti kurtulur anlayışı kendini göstermektedir. Bu anlayış ile sosyal hayatını dizayn eden faniler mürşidin emir ve direktiflerine itaat etmek için var güçleri ile nefisleri ile mücadele etmektedirler. Faniler sosyal yaşama dair tüm doğrularını tarikat üzerinden oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda kız çocuklarının eğitimi için de tarikatın ortaya koyduğu eksen doğrultusunda hareket etmektedir. Kız çocuklarını Türkiye’de milli eğitim okullarına göndermeyen tarikat, kendi içlerinde kurdukları medrese eğitime tabi tutmakta ve onlara sadece dini eğitimler vermektedirler. Şayet aksi yönde bir davranış sergileyen ve geleneksel eğitime kız çocuklarını özendirilen her fani tarikat tarafından cezalandırılmaktadır. Kız çocuklarının medrese eğitimleri tamamladıktan sonraki görevleri ise hayırlı bir tarikat üyesi ile evlenmesidir. Özellikle dizide tarikatın evlilik ve eğitim söylemleri ve ritüelleri 15 yaşında evlendirilen Meryem ve kızı Zeynep karakteri üzerinden verilmektedir. Çok zeki ve eğitim almaya hevesli Zeynep’in ve onu okutmak isteyen ve kendisi gibi çocuk yaşta evlendirilmesinin önüne geçmek isteyen Meryem’in verdiği mücadele muhafazakârlığın temsili olan tarikat tarafından sürekli sekteye uğratılırken, bu mücadelenin seküler temsilcisi olan Doktor Levent ve ailesi tarafından desteklenmesi ise tarikat nezdinde günahların en büyüğü olarak nitelendirilmektedir.

Dizide tarikat, geliştirmiş olduğu söylemler ve ritüelleri ile dizinin bir diğer ana çatışma unsurunu oluşturan sekülerliğin temsilcisi olan Levent ve ailesi tarafından mücadele edilmesi gereken tehlikeli bir yapıdır. Özellikle modern değerlerin en büyük düşmanı olarak konumlandıkları tarikatı, insan dizaynı yapan mülayim görünürken aynı zamanda her şeyi yapmaya muktedir olan bir yapı olarak görmektedir. Dizi muhafazakârlığın temsilcisi olan tarikat ve sekülerleşmenin ve bilimin temsilcisi olan Levent ve ailesini çatıştırarak izler kitlenin doğruyu araştırmaya sevk eden bir senaryo anlayışına sahiptir. Özellikle tarikatın son dönem temsilcisi olan Cüneyt ve Levent’in baş başa sohbetleri adeta bir açık oturum havasında geçerken, izleyicinin bu açık oturumdan taraf tutması beklenmektedir.

Dizide Cüneyt ve Levent’in birbirleri ile ilk karşılaştıklarında verdikleri tepki ile dizinin son bölümde birbirlerine verdikleri tepkiler değişmiştir. İlk kez karşılaştıklarında tarikata sorgulayıcı, şüpheli ve ürkek bir eda ile temkinli yaklaşan Levent’in aksine tarikat güler yüzlü, kibar ve nezaketli bir duruş ile Levent’i karşılamıştır. Güler yüzlü, kibar ve nezaket ile Levent’e yaklaşan tarikatın aslında onlar ile münasebetlerinin geliştirilmemesinin ve onların din için büyük bir tehlike arz ettikleri inancına sahip olduğu bilinmektedir.

Düşüncede başka eylemde başka bir görünüm arz eden tarikatın güvenilirliği üzerine bir düşündürme ile diziye giriş yapıldığı görülmektedir. Cüneyt’in ikinci dönem mürşit olmasıyla tarikat içinde değişimlerin kendini gösterdiği ve Levent ile olan baş başa diyaloglardan her iki tarafın da birbirini etkilediği sonucunu çıkarmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda dizinin sonunda hem muhafazakâr kesimin hem de seküler kesimin birbirleri için oluşturdukları önyargılarının değiştiği ve bu değişen önyargılar ile tarikatın muhafazakârlık yanında aynı zamanda mantık dairesinin değiştiği de tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Mehmet. "Tasavvufun Anadolu'ya Girişi ve İslamlaşmada Rolü". *Tanımı Kaynakları ve Tesirleriyle Tasavvuf*. Haz. Coşkun Yılmaz. 133-142. İstanbul: Seha Neşriyat, 1991.
- Aksöz, Tuncay. "İnsan Benliğinin Arınması", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/31 (Haziran 2015), 81-101.
- Aktaş, Hamza. "Kur'an'da Arınma (Tezkiye) Süreci İle Nefsin Eğitimi". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 59 (Ekim 2017), 173-187.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin. "Bir Tasavvuf Mektebi Olarak Bektaşilik". *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I Bildiriler ve Müzakereler*. Ed. Komisyon. 51-60. Isparta: SDÜ Yayınları, 2005.
- Baz İbrahim, "Tasavvuf Mektepleri". Ed. Kadir Özköse. 144-148. *Tasavvuf El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Biçer, Ramazan. "Bir Kelam Bilgini Olarak Ebu Bekir İbnü'l-Arabi'ye Göre Gazzali'nin Keşf Metodu". *Kelam'da Bilgi Problemi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ed. Orhan Ş. Koloğlu. 250-262. Bursa: 2003.
- Bilgin, N. *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.
- Ceyhan, Semih. "Vecd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/583-584. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Çağrı, Mustafa. "Gazzali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/489-505. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Çakmak, Muharrem. "Tasavvufa Yöneltilen Eleştirilerin İlimleşme Sürecine Etkileri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 39 (Ocak 2017), 319-340.
- Çakmaklıoğlu, Mustafa. "Sufilerin Vahiy Telakkisi". *Tasavvuf El Kitabı*. Ed. Kadir Özköse. 63-81. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Çetin, Atilla. "İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika". *Vakıflar Dergisi*, 13 (1981), 583-590.
- Demirci, Kürşat. "Yahudi Mistisizminin Temel Özellikleri ve Gelişimi". *İTOBIAD İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1/4 (2012), 7-18.
- Demirci, Mehmet. "Ahmed Yesevi'nin Yunus Emre'ye Tesiri Olmuş Mudur?". *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1994), 61-84.
- Demirli, Ekrem. "Vahdet-i Vücûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/431-435. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Eliade, Mircea. *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. çev. Mehmet Aydın. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 1995.
- Erjem, Yaşar – Çağlayandereli, Mustafa. "Televizyon ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi." *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30/1(2006),15-30.
- Gökalp, Yusuf – Teber, Hatice. "Risâle-i Su'âl-i Hırka, Risâle Der Beyânı Kemer ve Risâle-i Der Beyân-ı Post İsimli Bektâşî Metinlerinde Dinî Tasavvufi Semboller". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2 (Aralık 2016), 77-91.
- Gökçe, Orhan. *İçerik Çözümlemesi*. Eskişehir: Turkuaz Yayıncılık, 1994.
- Günay, Ünver – Güngör, Harun. *Türk Din Tarihi*. Kayseri: Laçın Yayınları,1998.
- Güven, Mustafa Salim. "Hz. Peygamberin Hayatında İnziva ve Toplumsal Dönüşüm". *Uluslararası İslam ve Modern İnsan Sempozyumu*. 303-323. Kahramanmaraş: KSÜ Yayınları, 2018.

- Güzel, Abdurrahman. “Hoca Ahmed Yesevi’nin Hayatı”. *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*. Ed. Halil İbrahim Bulut. 215-232. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Haksever, Ahmet Cahit. *Tasavvufa Giriş*. *Tasavvuf El Kitabı*. 13-21. Ed. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Kaya, Mahmut. “Tasavvuf Nedir Ne Değildir?”. *Kur’an ve Sünnet Sempozyumu Bildiriler*. 179-185. Ankara: İrfan Vakfı, 1997.
- Kaya, Mahmut. “İsrakiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/438-439. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Kılıç, Mahmud Erol. “İbnu’l-Arabî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/493/516. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: DİB Yayınları, 1991.
- Kutlu, Sönmez. *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Kutlu, Sönmez. *Mezhepler Tarihine Giriş*. İstanbul: DEM Yayınları, 2010.
- Kutlu, Sönmez. *Tarihsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2012.
- Morris, Brian. *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*. çev. Tayfun Atay. Ankara: İmge Kitabevi, 2004.
- Muslu, Ramazan. “Vahdet-İ Vücûd Üzerine Yazılmış Bir Risale: Erbil’in Mir’atü’ş-Şühûd Fî Beyâni Vahdeti’l-Vücûd’u”. *Tasavvuf | İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnu’l-Arabî Özel Sayısı-2), 23 (2009), 303-323.
- Muslu, Ramazan. “Ali Semerkandi'nin Keşfü'l-Esrar Adlı Eserinde Zahir-Batın İlişkisi”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2* (2000), 167-184.
- Muslu, Ramazan. “Tasavvufî Terbiye ve Ahlak”, Ed. Kadir Özköse. 315-323. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Anadolu Türk Halk Süfiliginde Ahmed-i Yesevi Geleneğinin Teşekkülü”. *Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Ramazan Acun. 75-84. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Öngören, Reşat. “Anadolu Tasavvuf Geleneği”. *Tasavvuf El Kitabı*. Ed. Kadir Özköse. 273-296. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Öngören, Reşat. “Mevlânâ Celâleddîn-î Rûmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/441-448. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Öngören, Reşat. “Tarikat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/65-105. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Öngören, Reşat. “Tasavvuf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/119-126. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Özköse, Kadir. “Tarikatların Ortak Unsurları”. *Tasavvuf El Kitabı*. Ed. Kadir Özköse. 225-247. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003.
- Sayın, Esmâ. “Ontolojik Açından Tasavvuf, Mistisizm ve Maneviyatçılığa Dair Yaklaşımların Karşılaştırılması”. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi 21* (2016), 67-74.
- Şimşek, Halil İbrahim. “Tasavvufta Kalbin Kirlenmesi Ve Temizlenmesi Konusu”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/28* (Aralık 2015/2), 35-48.
- Teber, Ömer Faruk. *Bektaşî Erkannamelerinde Mezhebi Unsurlar*. Erzurum: Aktif Yayınları, 2008.

- Teber, Ömer Faruk. "Bektaşî Geleneğinde Kur'an ve Sünnet Merkezli Değerler", Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası, ed. Cengiz GÜNDOĞDU, Muammer CENGİZ. 3/142-149. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015
- Temiztürk, Halil. "Hıristiyan Mistisizminin Oluşumuna Etki Eden Unsurlar". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 20/37 (2018), 129-150.
- Yaran, Cafer Sadık. "Budizmle Mukayeseli Olarak İslam ve İslam Mistisizmi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2008), 253-273.
- Yeprem, M. Saim, "Televizyonlarda Sır Dizileri", *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi, Tebliğler-Müzakereler*, 05-07 Kasım 2004. 644/137-146. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Yıldırım, Emine Taşçı. "İslam Düşüncesinde Avâm-Havâs Ayrımı". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* Aralık 24/2 (Aralık 2020), 665-685.

STRUCTURED ABSTRACT

This study aims to explore how religious discourse and rituals are constructed in Turkish television series, with a particular focus on the role of religious communities, known as tariqats. In contemporary society, television plays a significant role in the reproduction of social values and ideologies, going beyond its function as a mere entertainment medium. In culturally and religiously diverse societies like Turkey, the content presented through television can have a direct impact on viewers' beliefs, morals, and social structures. Thus, the objective of this study is to understand how religious discourse and rituals are represented through tariqats in Turkish television series and how these representations shape societal perceptions. The study focuses on the television series 'Kızıl Goncalar', which is significant for its portrayal of tariqat culture and religious rituals within modern society. The tariqat depicted in the series provides a critical example of how religious groups influence societal perceptions and belief systems. The analysis covers all episodes of the first season, examining scenes that center on tariqats, the religious discourse of characters, and the rituals depicted. The methodological approach is based on content analysis, a research method aimed at uncovering the underlying meanings and social realities embedded in written or visual texts related to social practices. Within this framework, 'Kızıl Goncalar' is analyzed for its tariqat-themed scenes, character dialogues involving religious discourse, and the visual and auditory presentation of rituals. The study is structured around six main themes: the conceptual representation of the tariqat, the use of religious rituals, the social and cultural context of the tariqat, the transmission of religious teachings, the relationship between the tariqat and society, and internal conflicts within the tariqat. The first theme, "The Conceptual Representation of the Tariqat," addresses elements such as the tariqat's foundation, history, the characteristics of its leader, and leadership style. This section examines how the tariqat is represented in the series and the effects of this representation on the audience's perception of religious structures. The second theme, "The Use of Religious Rituals in the Series," investigates how the tariqat's religious rituals are presented and reinforced through visual and auditory elements. Rituals such as daily prayers, dhikr, supplications, and special ceremonies play a crucial role in constructing the religious discourse in the series. These rituals are used to strengthen the tariqat's religious messages and create a profound impact on the audience. The third theme, "The Tariqat in Social and Cultural Context," examines the impact of the tariqat on social and cultural life. The series portrays the tariqat as a social structure that reflects the conflict between conservatism and secularism, analyzing how the tariqat's social presumptions affect societal perceptions. The fourth theme, "Religious Teachings and Messages," explores the methods and arguments used by the tariqat to convey religious messages to the audience. The tariqat communicates its teachings through character dialogues, rituals, and the plot, focusing on religious concepts such as the afterlife, the concepts of heaven and hell, and the state of the soul after death. The fifth theme, "The Tariqat's Relationship with Society and Other Religious Elements," explores the interaction between the tariqat and society, as well as its relationship with other religious entities. This section evaluates the tariqat's role in social organization, its collaborations or conflicts with

other religious groups, and its approach to social welfare activities and societal issues. The sixth and final theme, "Conflicts and Issues," analyzes how internal conflicts within the tariqat and external challenges affect the tariqat's internal dynamics and societal perception. This section examines power struggles within the tariqat, leadership conflicts, and the tariqat's impact on social organization. The key findings of the study reveal how tariqats are represented in television series, the methods and arguments used to construct these representations, and their impact on viewers. The 'Kızıl Goncalar' series provides a critical example for understanding the influence of tariqats on societal perceptions in modern Turkish society. The representations of tariqats shape viewers' perceptions of religious structures and illustrate their stance against secularism. In conclusion, this study offers significant insights into the power of television series in shaping social perceptions and how religious structures, such as tariqats, are represented in this process. The findings obtained through content analysis detail the language and representational strategies used in depicting tariqats in television series and their influence on the audience. The 'Kızıl Goncalar' series stands out as an important example of how religious discourse and rituals are presented through television, demonstrating the intricate relationship between media representation and religious culture. Additionally, the study emphasizes the symbolic and visual representation of religious attire and spaces within the series. The depiction of clothing and sacred spaces, such as tekkes and dergahs, plays a critical role in reinforcing the tariqat's identity and the distinctions between religious and secular life, further shaping the audience's perceptions.